

ABBAS SƏHHƏTİN ROMANTİK POEZİYASI PROFESSOR VƏLİ OSMANLININ TƏDQİQATLARINDA

Razim Əli oğlu Məmmədov

ADPU

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

r_mamedli@mail.ru

Xülasə

Azərbaycanda romantik poeziyanın yaranması və yeni məna kəsb etməsində böyük ədiblərimiz M.Hadinin, Hüseyn Cavidin, Abdulla Şaiqin, Əli bəy Hüseynzadənin, Abbas Səhhətin poetik nümunələrinin yeri danılmazdır. Azərbaycan romantizminin görkəmli simalarından olan Abbas Səhhət özünəməxsus spəsidik yaradıcılıq xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Onun romantik poetik nümunələrində Azadlıq, Vətən, Millət, milli birlik ideyaları ilə yanaşı, gözəllik hissləri, təbiət mənzərələrinin tərənnümü mühüm yer tutur.

Açar sözlər: Abbas Səhhət, Azadlıq, Vətən, Millət, milli birlik, vətənpərvərlik.

Summary

The place of the poetic examples of our great writers M. Hadi, Huseyn Javid, Abdulla Shaig, Ali Bey Huseynzade, and Abbas Sahhat in the emergence of romantic poetry in Azerbaijan and its acquisition of a new meaning is undeniable. Abbas Sahhat, one of the prominent figures of Azerbaijani romanticism, is distinguished by his unique creative features. Along with the ideas of Freedom, Homeland, Nation, national unity, the feelings of beauty and glorification of natural landscapes occupy an important place in his romantic poetic examples.

Key words: Abbas Sahhat, Freedom, Motherland, nation, national unity, patriotism.

XX əsr Azərbaycan romantizminin məşhur simalarından biri olan Abbas Səhhətin yaradıcılığında ictimai siyasi- azadlıq, Vətən, Millət və milli birlik kimi mövzularla yanaşı, incəlik, gözəllik hisslərinin, təbiət mənzərələrinin tərənnümü geniş yer tutur, bu şairin şeirlərinin gələcəyə ümid, üsyankar cəhətlər də diqqəti cəlb edir. Akademik Kamal Talıbzadə yazırdı: “Azadlıq mövzusu Səhhətin obrazlar sistemini də, ayrı-ayrı sözlərin, ifadələrin rəmzi məcazi mənalərini təyin edirdi. Romantik şairin tez-tez işlətdiyi bir çox sözlər – dəniz, səhra, üfiq, ümman, ildırım, şimşək, vulkan, bulud, fırtına, qiyamət, işıq, şölə, və s. azadlıq mövzusunun bu və ya digər mənasını, motivini ifadə etmək üçün istifadə olunurdu. Hətta şairin dilsiz göylərə, uzaq ulduzlara, sehrli mələklərə, xəyali cənnətlərə müraciəti də azadlıq mövzusu ilə əlaqədar idi, onun romantik xəyalının gələcəklə, yaranacaq yeni bir dünya ilə bağlayan bir dünya idi” [5; s.82].

Abbas Səhhətin romantik poeziyasının tədqiqatçılarından olan professor Vəli Osmanlı şairin şeirlərində azadlıq, Vətən mövzularını, millət, milli birlik ideyası məsələlərini müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq təhlil etmiş, sənətkarın lirikası haqqında bir sıra orijinal fikirlər söyləmişdir.

Məlumdur ki, azadlıq mövzusu Azərbaycan romantik poeziyasına M.Hadi gətirmişdir. Onun romantik həmkarı A.Şaiq yazırdı ki, “Hadi qədər hürriyyətə həvəs göstərən bir şair olmamışdır... hər bir əsərində hürriyyəti oxşamadan keçməmişdir” [3; s.241]. Vəli Osmanlının fikrincə, “Hadinin romantizm irsinin ruhuna, ovqatına hopmuş Azadlıq bu poeziyada həm hissdır, həm mövzu, həm ideya. Bunların birliyindən bütöv bir obraz yaranmışdı – “Hürriyyət” obrazı” [7; s.42]. “XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı” kitabında isə bu barədə oxuyuruq: “Hadi isə şeirin şüara çevirməsini istəyirdi. Onun ilhampərvər və coşqun əsərləri Azərbaycan ədəbiyyatında siyasi şeirin qüvvətli nümunələridir”. [4; s.423]

V.Osmanlının qənaətinə görə “Hadinin romantizm irsinin ruhuna, ovqatına hopmuş Azadlıq fikirləri dövrün digər romantiklərini Ə.Hüseynzadə, A.Şaiqlə yanaşı Abbas Səhhəti də duyğulandırmışdır. Sovet dövrü tədqiqatlarının böyük əksəriyyətində bildirilir ki, “Abbas Səhhət sənətdə hissiyatın hakimliyini tərənnüm edirdi. Bu sənət təbiət mənzərələrinin, müasir şəhər, kənd lövhələrinin, əmək həyatının təsvirini tələb edirdi” [4; s.423]. V.Osmanlıya görə, şairin erkən romantik duyğularının əsasını hürriyyət, Vətən, millət və milli birlik ideyaların tərənnümü təşkil edir. Alim tədqiqatlarında şairin romantik şeirlərindən bəhs

edərək yazırdı: “Əsrin əvvəllərində hürriyyət manifestinin ədəbi mühiti təzə dolaşdığı günlərdə ədibin “Dilbəri hürriyyət” şeiri yazılıb ortaya çıxır. Şeir azadlığı təsvir üslubuna görə həmin o ədəbi mühitdəki hürriyyət manifestindən təsirlənmişdir. Bunu şeirin adından görmək olar”[7; s.42].

A hürriyyət! A münfərid əməlim!
İştə sənsən səadəti bəşərin.
Könlümdəki ən istəkli gözəlim,
Rəfahəti, fəlahəti bəşərin. [1; s.61]

V.Osmanlı qeyd edir ki, şair bu poetik nümunədə “özü ilə hürriyyəti dilbəri arasındakı məhəbbətdən də o keçmiş ulu aşıqların əfsanəvi sayaq “təzə bir əfsanə” yaranmasını diləyir və şeir bəşəri dəyərləri ilə diqqəti cəlb edir. Alim yazır: “Aşıqın könlündəki ən istəkli gözəl” olan hürriyyət bütünlükdə bəşəriyyətin səadətidir”[7; s.42].

Abbas Səhhətin bu şeirində bəşəri ideyaların tərənnüm olduğunu vurğulayan akademik Kamal Talıbzadə yazırdı: “Azadlıq – bu poeziyanın ətinə qanına hopmuş, bütün ruhuna nüfuz etmiş, onun ideya-estetik mahiyyətini təşkil edən bir mövzu idi. Şair azadlığı bəşəriyyətin ən böyük mənəvi nailiyyətlərindən biri kimi qiymətləndirirdi. Səhhət azadlığı təkcə öz xalqı üçün yox, bütün xalqlar üçün, bütün insanlar üçün tələb edirdi” [5; s.88].

Vətən mövzusu Abbas Səhhətin poeziyasının ana xəttini təşkil edir. V.Osmanlı da şairin Vətən mövzusunda şeirlərini XX əsrin əvvəllərində romantizm ədəbiyyatında aparıcı yer tutduğunu bildirir. Tədqiqatçı yazır ki, şairin erkən şeirlərində Vətəni “bimarə xəstəyə oxşayır”:

Yoxdur ümmidi-şəfa hali-pərişanında,
Oxşayır çox belə bir xəstəvü bimarə Vətən.

Doğranıb tiği-cəfa ilə mübarək bədəni,
Çəkilib zülm ilə Mənsur kimi darə vətən.

Biz əgər olsa idik ayeyi-Qurana müti,
Olmaz idik belə sərgəştəvü avarə vətən. [1; s.64]

Qəzəlin məzmunundan çıxış edərək V.Osmanlı belə qənaətə gəlir ki, torpaqlarımıza xaincəsinə hücum edən düşmənlərin günahsız insanların qanının axıdılması Qarabağda törədilən vəhşiliklərin mənzərəsinə çox oxşayır. Tədqiqatçı yazır: “Qan tökən zalımlara tuş olması, bədəninin – torpaqlarının düşmən tərəfindən doğranması Vətənimizin hazırkı vəziyyətinin gerçək mənzərəsidir [7; s.65].

A.Səhhətin erkən yaşlarında Vətən mövzusunda yazdığı şeirlərindən biri o vaxtlar Şamaxıda camaat arasında geniş yayılmışdır. Bu barədə məlumat M.Ə.Sabirin bir məqaləsində verilmişdir. Həmin məqalədə A.Səhhətdən aşağıdakı bənd nümunə kimi gətirilmişdir:

Ey vətən, getmə ki, əldən gedəriz!
Biləriz fərz sənə xidmətini!
Nəqdi-can eşqinə nisar edəriz,
İstəriz vəzi-fəlah heyətini! [1; s.23]

A.Səhhət romantik şair kimi Vətəni oxucularına “sehrli, zəngin təbiəti ilə, bu təbiətin ecəzkar gözəlliyi, rəngarəng, çeşidli nemətləri ilə təqdim etməklə yanaşı, həm də insan üçün Vətənin nə demək olduğunu anladır. V.Osmanlı şairin 1909-cu ildə yazdığı “Vətən” şeirini əvvəlki illərdə qələmə aldığı poetik nümunələrdən fərqləndirərək “Azərbaycan romantizmi” (II cild) kitabında yazırdı: “A.Səhhət bəhs etdiyimiz əvvəlki şeirlərində əsasən Vətənin nisgillərindən söz açırdı. 1909-cu ildə yazdığı “Vətən” şeirində isə diqqət insan üçün Vətənin nə demək olduğunu üzərində cəmləşdirir” [7; s.68].

A.Səhhət ənənəsinə sadıq qalaraq bu şeirin ilk beytində də Vətən romantik təsvirə müvafiq olaraq

“sevgili məhbub” simasında da verilir:

Könlümün sevgili məhbubu mənim
Vətənimdir, vətənimdir, vətənim.

Tədqiqatda qeyd olunur ki, şeir vətəni ürəkdən sevən birinci şəxsin dilindən söylənir, poetik misralardan odlu bir ürəyin döyüntüsü eşidilir. Bu humanist şairin ürəyinin, həqiqi insan ürəyinin döyüntüsüdür. Şeirdə Vətən insanı böyüdən, ona duz-çörək verən məkan kimi dəyərləndirilir.

Məni xəlv eyləmiş əvvəlcə xuda,
Sonra vermiş vətənim nəşvü nüma.
Vətənim verdi mənə nanü nəmək,
Vətəni, mənə, unutmaq nə demək?!
Anadır hər kişiye öz vətəni;
Bəsləyib sinəsi üstündə onu.
Südüdür kim, dolanıb qanım olub,
O mənim sevgili cananım olub.
Saxlaram gözlərim üstə onu mən,
Ölərəm əldən əgər getsə vətən.

Şeirin məzmunundan çıxış edərək V.Osmanlı yazırdı: “Vətənin nemətləri unudulmaz, o nemətlər ana südüdür, duz, çörəkdir, doğma guşələrdir, yurd yangısıdır” [7; s.69].

Azərbaycan romantizmdə Hürriyyət və Vətən anlayışlarının üçüncü tərəfi Millətdir. Ə.Hüseynzadə yazırdı ki, millət özünü tanımağa – nəslinə, dilinə, dininə, tarixinə, əxlaqına – özünün bütün keçmiş, hazırkı, hətta gələcək əhvalına bələdlikdən gəlməlidir.

V.Osmanlı qənaətinə görə “Abbas Səhhətin Hürriyyət və Vətən duyğuları millət anlayışından, bu ad altında gerçəklikdən ayrılmazdır. Millət məsələsində ... romantikləri ən çox məşğul edən millətin dərdləri, qayğılarıdır” [7; s.112]. Alimin tədqiqatlarında o da vurğulanır ki “Millətlə işə birinci milləti ayılmaqdan, milli şüurunu oyatmaqdan başlamaq lazım gəlirdi” [7; s.113]. Şairin çoxsaylı poetik nümunələri təhlil edən tədqiqatçı bildirirdi ki, “Fəryadi-intibah, yaxud– vətənpərvərənə” şeiri ilə milləti ayılmağa yönəlib.

Ayıl, ey ümməti-mərhumə, ayıl!
Ayıl, ey milləti-məzlumə, ayıl!
Ayıl, ey bülbuli-gülzari-vətən,
Nəgmən ilə ola bidar vətən!

və yaxud

Nə idin dün, nə olmusan bu zaman?
Millət, ey bəisi-həyati-vətən!
Oyan, ey milləti-əziz, oyan!
Sənə vabəstədir nicati-vətən.

V.Osmanlı yazır ki, A.Səhhətin və digər romantik həmkarlarının səyi nəticəsində XX əsr romantizmində - Hürriyyət, Vətən və Millət mövzuları üçlüyündən tam bir milli-mənəvi sənət hadisəsi yaradılmışdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Abbas Səhhət. Əsərləri, 2 cildə, I cild. Bakı: 1974.
2. Abbas Səhhət. Əsərləri, 2 cildə, II cild. Bakı: 1975.